

**ОСКАРЖЕННЯ
ПРОМАДЯНАМИ ДІЙ
ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ
ТА СУДОВИХ ОРГАНІВ**



USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ



ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	2
<i>Розділ 1 Оскарження дій правоохоронних органів</i>	3
<i>Оскарження дій працівників міліції</i>	3
<i>Оскарження дій працівників Служби безпеки України</i>	3
<i>Оскарження дій бездіяльності органів дізнання та досудового слідства</i>	4
<i>Оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення</i>	7
<i>Претензії потерпілого від незаконних дій органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду про відшкодування заподіяної шкоди</i> ... 9	
<i>Оскарження проведеної оперативно-розшукових дій</i>	11
<i>Розділ 2 Судовий захист від свавілля правоохоронних органів</i>	13
<i>Розділ 3 Оскарження дій чи бездіяльності непроцесуального характеру суддів</i>	18
<i>Розділ 4 Що робити якщо вимагають хабаря (оскарження корупційних діянь)</i>	22
<i>Законодавство про правоохоронні та судові органи</i>	28

ДИСКЛАМАЦІЯ:

Видання даного інформаційного матеріалу стало можливим завдяки щедрій підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development (USAID)). Погляди, викладені в даній публікації, не обов'язково відображають позицію USAID, чи Уряду Сполучених Штатів Америки, чи Американської асоціації юристів.

Під. ред. Ю. Пелько

ВСТУП

Одне з центральних місць серед функцій держави займає охорона прав та законних інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб від противоправних посягань, забезпечення неухильного дотримання законності та громадського порядку, боротьба зі злочинами та іншими правопорушеннями.

Таку діяльність прийнято називати *правоохоронною діяльністю*. Правоохоронна діяльність - це діяльність спеціально уповноважених органів (державних та недержавних) з охорони права від правопорушень, що здійснюється у встановленій законом формі згідно з компетенцією того чи іншого органу.

За своїм змістом правоохоронна діяльність багатогранна і складається з кількох основних напрямків, таких як, наприклад, правосуддя, забезпечення виконання судових рішень, прокурорський нагляд, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, надання юридичної допомоги та захисту в кримінальних і цивільних справах, охорона громадського порядку і безпеки громадян, боротьба зі злочинністю тощо.

Провідне місце серед названих напрямків діяльності займає правосуддя. Саме судовим органам згідно з Конституцією України належить провідне і найбільш відповідальне місце в охороні прав та свобод громадян.

Для здійснення названих напрямків правоохоронної діяльності створюються конкретні органи, які називаються правоохоронними.

Правоохоронними органами називаються державні та недержавні (громадські) органи, установи та організації, основним завданням діяльності яких є забезпечення законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями.

Законодавче визначення правоохоронного органу на сьогодні відсутнє, а тому питання щодо включення того чи іншого органу до системи правоохоронних органів вирішується по-різному. При цьому необхідно вказати, що діяльність даних органів дуже часто супроводжується порушеннями прав і свобод невладних суб'єктів, зокрема громадян, тому в даному виданні звертається увага на можливі варіації оскарження різноманітних дій та бездіяльності, які складають зміст функціонування найбільш впливових правоохоронних органів.

РОЗДІЛ І

Оскарження дій правоохоронних органів Оскарження дій працівників міліції

Куди: до вищестоящих органів внутрішніх справ, суду або прокуратури

Працівник міліції у межах повноважень, наданих Законом України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 р. і іншими законодавчими актам, самостійно приймає рішення і несе за свої противоправні дії чи бездіяльність дисциплінарну чи кримінальну відповідальність.

При порушенні працівником міліції прав і законних інтересів громадянина міліція зобов'язана вжити заходів щодо відновлення цих прав, відшкодуванню заподіяного матеріального збитку, за вимогою громадянина привселюдно вибачитися.

Працівник міліції, що виконує свої обов'язки згідно наданих законодавством повноважень і у межах закону, не несе відповідальності за заподіяний збиток. Такий збиток компенсується за рахунок держави.

Оскарження дій працівників Служби безпеки України

Куди: до Служби безпеки України, прокуратури чи до суду

У відповідності зі ст. ст. 5, 34 Закону України від 25 березня 1992 р. "Про службу безпеки України":

Служба безпеки України за вимогою громадян України в місячний термін зобов'язана дати ним письмове пояснення причин обмеження їхніх прав чи свобод. Такі особи мають право оскаржити в чи прокуратуру в суд неправомірні дії посадових осіб і органів Служби безпеки України.

Постійний контроль за дотриманням конституційних прав громадян і законодавства в оперативно-розшуковій діяльності та діяльності у сфері охорони державної таємниці органів і підрозділів Служби безпеки України, а також контроль за відповідністю виданих Службою безпеки України положень, наказів, розпоряджень, інструкцій і вказівок Конституції і законам України здійснюється спеціально призначеними Президентом України

посадовими особами. Повноваження цих посадових осіб та правові гарантії їх діяльності визначаються Положенням, яке затверджується Президентом України. Служба безпеки України регулює у порядку, визначеному Президентом України, інформує Президента України, членів Ради національної безпеки України і посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань своєї діяльності, про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу подає інші необхідні відомості.

Оскарження дій бездіяльності органів дізнання та

досудового слідства

Органами дізнання є:

- 1) міліція;
- 2) податкова міліція - у справах про ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), а також у справах про приховування валютної виручки;
- 3) органи безпеки - у справах, віднесених законом до їх відання;
- 4) начальники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступники з питань провадження дізнання - у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташованні військової частини, а командирі (начальники) військових частин, з'єднань, начальники військових установ - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташованні військової частини, з'єднання, установи чи на військових об'єктах;
- 5) командирі кораблів - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час походу за межами України;

6) митні органи - в справах про контрабанду;

7) начальники установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, лікувально-трудових профілакторіїв - у справах про злочини проти встановленого порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені в розташованні зазначених установ;

8) органи державного пожежного нагляду - у справах про пожежі і порушення протипожежних правил;

9) органи прикордонної служби - у справах про порушення державного кордону;

10) капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні.

Органи досудового слідства є слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі податкової міліції і слідчі органів безпеки.

Оскарження дій слідчого

Дії слідчого можуть бути оскаржені прокурором як безпосередньо, так і через слідчого.

Скарги можуть бути як письмові, так і усні. Усні скарги прокурор або слідчий заносить до протоколу. Слідчий зобов'язаний протягом доби направити прокуророві скаргу, що надійшла до нього, разом із своїми поясненнями. Подача скарги не зупиняє виконання дії, яка оскаржується, коли це не визнає за потрібне слідчий або прокурор. Дії слідчого можуть бути оскаржені до суду.

Розв'язання скарг прокурором

Прокурор протягом трьох днів після одержання скарги зобов'язаний розв'язати її і повідомити про результати скарги. Скаргу і копію повідомлення про результати розв'язання її приєднують до справи. Відмова у задоволенні скарги повинна бути мотивована.

Рішення прокурора може бути оскаржене вищестоящому прокуророві.

Оскарження дій прокурора

Скарпа на дії прокурора при проведенні ним досудового слідства або окремих слідчих дій у справі подається вищестоящому

прокуророві. Дії прокурора можуть бути оскаржені до суду.

Оскарження до суду постанови про відмову в порушенні справи
Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до районного (міського) суду за місцезоташтуванням органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, протягом семи днів з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови.

Розгляд суддею скарги на постанову про відмову в порушенні справи
Скарга на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи розглядається суддею одноособово не пізніше десяти днів з дня її надходження до суду.

Суддя витребує матеріали, на підставі яких було відмовлено в порушенні справи, знайомиться з ними і повідомляє прокурора та особу, яка подала скаргу, про час її розгляду. В разі необхідності суддя заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу.

Розглянувши скаргу, суддя приймає одне з таких рішень:

1) скасовує постанову про відмову в порушенні справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки;

2) залишає скаргу без задоволення.

На постанову судді прокурором, особою, яка подала скаргу, протягом семи днів з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду. Копія постанови судді надсилається особі, яка винесла постанову, що була оскаржена, прокуророві та особі, яка подавала скаргу.

Оскарження до суду постанови про закриття справи

Постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи може бути оскаржена особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до районного (міського) суду за місцезоташтуванням органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, протягом семи днів з дня отримання її копії чи повідомлення прокурора про закриття скарги на цю постанову без задоволення.

Розгляд суддею скарги на постанову про закриття справи

Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи розглядається суддею одноособово не пізніше п'яти днів, а у разі складності справи - десяти днів з дня надходження закритої справи до суду. Суддя витребує справу, знайомиться з нею, а в разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу на постанову. Про час розгляду скарги суддя повідомляє прокурора та особу, що подала скаргу, які вправі взяти участь у її розгляді та висловити свої доводи.

Розглянувши скаргу приймає одне з таких рішень:

1) залишає скаргу без задоволення;

2) скасовує постанову про закриття справи і направляє справу прокурору для відновлення слідства або дізнання. Скасовуючи постанову про закриття справи і направляючи справу прокурору для відновлення досудового слідства або дізнання, суддя вказує, які обставини належить з'ясувати при проведенні досудового розслідування.

На постанову судді прокурором, особою, яка подала скаргу, протягом семи днів з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду. Копія постанови судді надсилається особі, яка прийняла рішення про закриття справи, особі, яка подала скаргу на постанову, і прокурору, який відмовив у поновленні досудового слідства або дізнання.

Оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення

Куди: до вищого органу (вищестоящій посадовій особі) чи до суду.

У відповідності зі ст. ст. 287, 288 Кодексу України про адміністративні правопорушення:

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про накладення адміністративного стягнення є остаточною і оскарженню в порядку провадження в справах про адміністративні правопорушення не підлягає, за

винятком випадків, передбачених законами України.

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено:

1) постанову адміністративної комісії - у виконавчий комітет відповідної ради або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, рішення якого є остаточною;

2) рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради - у відповідну раду або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, рішення якого є остаточною;

3) постанову іншого органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення - у вищестоящий орган (вищестоящий посадовий особі) або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, рішення якого є остаточною.

Постанову про одночасне накладення основного і додаткового адміністративних стягнень може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення.

Скарга подається в орган (посадовій особі), який виніс постанову по справі про адміністративне правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. Скарга, що надійшла, протягом трьох днів надсилається разом із справою органу (посадовій особі), правомочному відповідно до цієї статті її розглядати.

Особа, яка оскаржила постанову про адміністративне правопорушення, звільняється від сплати державного мита.

Скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів з дня винесення постанови. В разі пропуску зазначеного строку з поважних причин цей строк за заявою особи, щодо якої винесено постанову, може бути поновлено органом (посадовою особою), правомочним розглядати скаргу.

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути опротестовано прокурором. При цьому, подання у встановлений строк скарги зупиняє виконання постанови про накладення адміністративного стягнення до розгляду скарги, за винятком

постанов про застосування заходів стягнення, передбачених статтями 26 і 32 Кодексу про адміністративні правопорушення України, а також у випадках накладення штрафу, що стягується на місці вчинення адміністративного правопорушення.

Принесення прокурором протесту зупиняє виконання постанови до розгляду протесту.

Скарга і протест на постанову по справі про адміністративне правопорушення розглядаються правомочними органами (посадовими особами) в десятиденний строк з дня їх надходження, якщо інше не встановлено законами України.

Претензії потерпілого від незаконних дій органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду про відшкодування заподіяної шкоди

Куди: до суду

У відповідності зі ст. 1, 14 Закону України від 1 грудня 1994р.

"Про порядок відшкодування збитку, заподіяного громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду": підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" та іншими актами законодавства.

У першому випадку завдана шкода відшкодовується в повному

об'язи незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

Право на відшкодування шкоди, виникає у випадках:

1) постановлення виправдувального вироку суду;

1-1) встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд) факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;

2) закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у винненні злочину;

3) відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;

4) закриття справи про адміністративне правопорушення.

Право на відшкодування шкоди оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи, виникає у випадках, передбачених пунктом 1-1, або за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи або таке рішення було скасовано.

При цьому, громадянини відшкодовуються (повертаються):

1) заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;

2) майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші

цінності), конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами дізнання чи досудового слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

3) штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

4) суми, сплачені громадянином у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги;

5) моральна шкода.

Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянині, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянині внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

Заяву про оскарження постанови про відшкодування шкоди, заяваної незаконними діями органів дізнання, досудового слідства чи прокуратури, на вибір громадянина може бути подано до суду за місцем його проживання або за місцезнаходженням відповідного органу дізнання, досудового слідства чи прокуратури. Сторони в цих справах звільняються від сплати судових витрат.

Оскарження проведення оперативно-розшукових дій

Куди: до органів, які проводять оперативно-розшукові дії, до прокуратури чи суду

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, спеціально

уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони України, Державна податкова адміністрація України, Державний департамент України з питань виконання покарань або розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Заборонається передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, нерозкриті злочини або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України.

Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони.

Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшукку осіб, які ухиляються від відбuvання кримінального покарання або безвісти

зникли, захисту життя, здоров'я, життя і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. У разі оперативної необхідності невідкладного здійснення цих заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення. Візуальне спостереження може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується або вчинено тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, а також для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб. Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержувати від органів, на які покладене здійснення оперативно-розшукової діяльності (тобто проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки; зняття інформації з каналів зв'язку (підслуховування телефонних розмов); контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень; візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних і радіоприборів, інших технічних засобів і т.д.), письмове пояснення про причину обмеження їхніх прав і свобод і оскаржувати ці дії.

РОЗДІЛ 2

Судовий захист від свавілля правоохоронних органів

Крім можливості звернення до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, в тому числі правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Право кожного на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод закріплене в ч. 1 ст. 55 Конституції України універсальним юридичним засобом відстоювання людиною свого правового статусу в будь-якій конкретній життєвій ситуації, зокрема пов'язаній з незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади, у тому числі адміністрації державних установ та підприємств, органів місцевого самоврядування, посадових осіб та службовців названих структур.

Судовий захист прав і свобод людини здійснюється в процесуальних формах, передбачених чинним законодавством, а саме в порядку цивільного, кримінального, адміністративного, а також конституційного судочинства.

У відповідності зі ст. 8 Конституції України норми Конституції України є нормами прямої дії. Звертання в суд для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на основі Конституції України гарантується. Це означає, що громадянин може звернутися до суду за місцем проживання з позовом щодо порушення його права, що безпосередньо закріплено Конституцією (право на громадянство, свободу й особисту недоторканність, таємницю листування й ін.).

Найбільш місткою формою, пристосованою для безпосереднього захисту порушених прав з боку органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, є адміністративне судочинство. В Кодексі адміністративного судочинства України від 6.07.2005 р. межі права на звернення до суду в порядку адміністративного судочинства визначені досить широко.

Згідно з положеннями Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС) справа адміністративної юрисдикції (адміністративна справа) - це переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Адміністративні суди України розглядають:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів;

4) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом;

5) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму (ст. 17 КАС України).

Що стосується спорів фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності, які безпосередньо можуть порушувати права і свободи громадян, в тому числі право на звернення, то:

1) *за формою заповідання* порушення, які можуть розглядатися адміністративним судом, поділяються на:

- порушення, заповідані шляхом дій, тобто шляхом активної діяльності органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування (посадових осіб), яка полягає у, наприклад, прийнятті прогнаних рішень, незаконної реалізації окремих повноважень тощо;

- порушення, заповідані шляхом бездіяльності, тобто шляхом невиконання органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування (посадовою особою) установлених для нього і закріплених у нормативно-правових актах службових обов'язків;

2) *за характером порушення*, які можуть розглядатися адміністративним судом, можна поділити на:

- порушення-перешкоди - порушення, пов'язані з встановленням відповідним владним органом перешкод для реалізації громадянином прав і свобод; вони можуть виражатися у створенні

реальних, фактичних та протиправних перепонів;

- порушення-відмови - такі порушення можливі у разі протиправної відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування в наданні обґрунтованої відповіді на законне звернення громадянина або в прийнятті, в передбачених законодавством випадках, відповідних управлінських рішень, що гарантують реалізацію або захист прав громадян; відмови в наданні чи неналежному наданні адміністративних засобів правової охорони суб'єктивного права під приводом відсутності правової регламентації його реалізації чи захисту і т.д.

- порушення прав, що здійснюються - в даному разі порушення суб'єктивних прав громадян, які знаходяться в стадії реалізації, шляхом вступу громадянина до адміністративно-правових відносин (пряме порушення адміністративними актами прав і законних інтересів громадян, охорона яких гарантується законом);

- порушення-зобов'язання (зобов'язальні порушення) - знаходять свій вияв у накладенні на громадян обов'язків, не передбачених законодавством;

- порушення прав громадянина під час застосування різноманітних заходів адміністративного примусу (передусім адміністративної відповідальності).

Спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності можуть бути податковими, фінансовими, митними, пенсійними і т.д.

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які нормативно-правові акти з мотивів їх незаконності (крім конституційності) або невідповідності правовому акту вищої юридичної сили, крім випадків, коли щодо таких актів Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження чи індивідуальні акти суб'єктів владних повноважень (акти застосування норм права, які поширюються на окремих осіб або регулюють окремі суспільні відносини).

Передбачено, що місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні і адміністративні справи з приводу рішень, дій чи

бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності фізичних та юридичних осіб.

Форма звернення до адміністративного суду - адміністративний позов, який подається як письмова позовна заява особисто позивачем або його представником. Позовна заява може бути надіслана до адміністративного суду поштою.

На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

Адміністративний позов може містити вимоги про:

1) скасування або визнання нечинним рішення відповідача - суб'єкта владних повноважень повністю чи окремих його положень;

2) зобов'язання відповідача - суб'єкта владних повноважень прийняти рішення або вчинити певні дії;

3) зобов'язання відповідача - суб'єкта владних повноважень утриматися від вчинення певних дій;

4) стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, завданої його незаконним рішенням, дією або бездіяльністю;

5) виконання зупиненої чи невчиненої дії;

6) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень.

Позовна заява може містити інші вимоги на захист прав, свобод чи інтересів громадян у сфері публічно-правових відносин.

При вирішенні справи по суті суд може задовольнити адміністративний позов повністю або частково чи відмовити в його задоволенні повністю або частково.

У разі задоволення адміністративного позову щодо захисту прав і свобод невладних суб'єктів (фізичних чи юридичних осіб) суд може прийняти постанову про:

1) визнання протиправними рішення суб'єкта владних повноважень чи окремих його положень, дій чи бездіяльності і про скасування або визнання нечинним рішення чи окремих його положень, про поворот виконання цього рішення чи окремих його

положень із зазначенням способу його здійснення;

- 2) зобов'язання відповідача вчинити певні дії;
- 3) зобов'язання відповідача утриматися від вчинення певних дій;
- 4) стягнення з відповідача коштів.

Суд може прийняти іншу постанову, яка б гарантувала дотримання і захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

РОЗДІЛ 3

Оскарження дій чи бездіяльності непроцесуального характеру суддів

Згідно із Законом України "Про судоустрій України" та Закону України "Про статус суддів" суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а саме за порушення:

- законодавства при розгляді судових справ;
- невиконання наступних обов'язків:
 - при здійсненні правосуддя дотримання Конституції та законів України, забезпечення повного, всебічного та об'єктивного розгляду судових справ з дотриманням встановлених законом строків;
 - додержання службової дисципліни та розпорядку роботи суду;
 - нерозголошення відомостей, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю, таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які вони дізналися під час розгляду справи в судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про закриття судового засідання;
 - недопущення вчинків та будь-яких дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності.
- Скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення, якщо при цьому не було допущено навмисного

порушення закону чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки.

До суддів застосовуються такі дисциплінарні стягнення:

- догана;

- пониження кваліфікаційного класу.

За наслідками дисциплінарного провадження відповідна кваліфікаційна комісія суддів може прийняти рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання про внесення подання про звільнення судді з посади.

До кого звернутися для порушення справи про дисциплінарну відповідальність?

Право ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність судді належить: народним депутатам України; Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини; Голові Верховного Суду України (голови вищого спеціалізованого суду - щодо судді відповідного спеціалізованого суду, за винятком ініціювання звільнення судді); Міністру юстиції України; голові відповідної ради суддів; членам Ради суддів України.

Підставами для порушення дисциплінарного провадження щодо судді можуть бути:

- подання Міністерства юстиції України та його органів на місцях за наслідками перевірки заяв і повідомлень громадян;
- подання голови відповідного суду, посадових осіб державних органів, установ, організації, органів місцевого самоврядування;
- повідомлення в засобах масової інформації.

Не допускається зловживання правом, зазначеним у частині другій цієї статті, зокрема ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав і використання вказаного права як способу тиску на суддю у зв'язку із здійсненням ним правосуддя.

Дисциплінарне провадження щодо судді не може бути порушено за заявою чи повідомленням, що не містять відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді або порушення суддею присяги, а також за анонімними заявами та повідомленнями.

Хто розглядає справу про дисциплінарний проступок?

Дисциплінарне провадження здійснюють:

- 1) кваліфікаційні комісії суддів - щодо суддів місцевих судів;
- 2) Вища кваліфікаційна комісія суддів України - щодо суддів апеляційних судів та Касаційного суду України;

3) Вища рада юстиції - щодо суддів вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України. Голова кваліфікаційної комісії або за його дорученням чи за рішенням комісії члени комісії протягом місяця з дня надходження відомостей про дисциплінарний проступок судді проводять їх перевірку. Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок голови кваліфікаційної комісії проводиться трьома членами комісії.

Порядок дисциплінарного провадження щодо судді

Дисциплінарне провадження передбачає здійснення перевірки даних про наявність підстав для припинення судді до дисциплінарної відповідальності, відкриття дисциплінарної справи та розгляд дисциплінарної справи і прийняття рішення органом, що здійснює дисциплінарне провадження.

Вища рада юстиції здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів у порядку, встановленому законом про Вищу раду юстиції.

Рішення у дисциплінарній справі судді приймається більшістю голосів членів кваліфікаційної комісії суддів, присутніх на засіданні.

Рішення у дисциплінарній справі повинно містити назву комісії, прізвище, ім'я, по батькові і посаду судді, який притягається до дисциплінарної відповідальності, обставини дій, що тягнуть дисциплінарну відповідальність, пояснення судді і відомості, що характеризують його особу, мотиви прийнятого рішення з посиланням на докази, вказівку на міри дисциплінарної відповідальності, застосовані до судді, або підстави закриття справи, а також порядок і строк оскарження рішення.

При накладенні на суддю дисциплінарного стягнення враховуються характер проступку, його наслідки, особа судді,

ступінь його вини, обставини, що впливають на обрання міри дисциплінарної відповідальності.

Якщо комісією прийнято рішення про відсутність підстав для припинення судді до дисциплінарної відповідальності, комісія закриває дисциплінарне провадження та повідомляє про це заінтересованих осіб.

Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше шести місяців після виявлення дисциплінарного проступку, не враховуючи часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці. Подання скарги на рішення про припинення судді до дисциплінарної відповідальності зупиняє перебіг строку дисциплінарного провадження.

Оскарження рішень у дисциплінарній справі судді

Суддя чи особа, зазначена вище, можуть оскаржити рішення кваліфікаційної комісії суддів про припинення судді до дисциплінарної відповідальності до Вищої ради юстиції не пізніше одного місяця з наступного дня після вручення їм копії рішення. Скарга подається через кваліфікаційну комісію, яка постановила рішення.

Кваліфікаційна комісія суддів не пізніш як у триденний строк після одержання скарги надсилає її разом з матеріалами дисциплінарної справи до Вищої ради юстиції.

Суддя, притягнутий до дисциплінарної відповідальності за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, чи особа, зазначена в частині другій статті 97 цього Закону, можуть оскаржити це рішення до Вищої ради юстиції в порядку, зазначеному в частині першій цієї статті. Вища кваліфікаційна комісія суддів України не пізніш як у триденний строк після одержання такої скарги надсилає її разом із матеріалами дисциплінарної справи до Вищої ради юстиції.

Розгляд скарг Вищою радою юстиції здійснюється відповідно до закону про Вищу раду юстиції.

Хто може звернутися з поданням про звільнення судді

До Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про

звільнення судді з посади можуть звернутися:

- 1) відповідна кваліфікаційна комісія суддів;
- 2) член Вищої ради юстиції.

Член Вищої ради юстиції, який порушив питання перед Вищою радою юстиції про звільнення з посади судді, не бере участі в голосуванні при прийнятті рішення.

Вища рада юстиції за пропозицією кваліфікаційної комісії суддів або за влогою ініціативно вносить подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав.

РОЗДІЛ 4

Що робити якщо вимагають хабара (оскарження корупційних дій)

Чітка правова регламентація діяльності державних органів, служб і осіб, уповноважених на виконання функцій держави, є засобом забезпечення прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб та має попередити використання особами, що представляють публічний інтерес, наданих їм повноважень задля приватної вигоди. Для досягнення зазначеної мети було прийнято Закон України "Про боротьбу з корупцією" від 5 жовтня 1995 року. Цей Закон визначає правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних дій.

Під **корупцією** розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Корупційними діями є:

а) незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості;

б) одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

За **корупційні дії** та інші правопорушення, пов'язані з корупцією несуть відповідальність **такі особи**, що уповноважені на виконання функцій держави:

а) державні службовці;
б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних, обласних рад;

в) посадові особи місцевого самоврядування.

Державні органи (підрозділи органів), які єдуть боротьбу з корупцією:

а) Міністерство внутрішніх справ України, податкова міліція;
б) Служба безпеки України;
в) органи прокуратури України;
г) Військова служба правопорядку у Збройних Силах України;
д) а також інші органи та підрозділи, що створюються для боротьби з корупцією згідно з чинним законодавством.

З метою попередження корупції законодавством закріплені спеціальні обмеження щодо державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави. **А саме, вказані особи не мають права:**

а) сприяти, використовуючи своє службове становище, фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, а так само в отриманні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг з метою незаконного одержання за це матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг;

б) займатися підприємницькою діяльністю безпосередньо чи через посередників або підставних осіб, бути повіреним третіх осіб у справах державного органу, в якому вона працює, а також виконувати роботу на умовах сумісництва (крім наукової, викладацької, творчої діяльності, а також медичної практики)

(обмеження не поширюються на депутатів сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, які здійснюють депутатські повноваження, не пориваючи з виробничою чи службовою діяльністю);

в) виходити самостійно (крім випадків, коли державний службовець здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді) або ревізійній комісії господарського товариства), через представника або підставних осіб до складу правління чи інших виконавчих органів підприємств, кредитно-фінансових установ, господарських товариств тощо, організації, спілок, об'єднань, кооперативів, що здійснюють підприємницьку діяльність (обмеження не поширюються на депутатів сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, які здійснюють депутатські повноваження, не пориваючи з виробничою чи службовою діяльністю);

г) відмовляти фізичним та юридичним особам в інформації, надання якої передбачено правовими актами, умисно затримувати її, надавати недостовірну чи неповну інформацію.

Стосовно державних службовців, які є посадовими особами, то вони не мають права:

а) сприяти, використовуючи своє посадове становище, фізичним та юридичним особам у здійсненні ними зовнішньоекономічної, кредитно-банківської та іншої діяльності з метою незаконного одержання за це матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг;

б) неправомірно втручатися, використовуючи своє посадове становище, у діяльність інших державних органів чи посадових осіб з метою перешкодити виконанню ними своїх повноважень;

в) бути повіреним третіх осіб у справах державного органу, діяльність якого він контролює;

г) надавати незаконні переваги фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень.

За вчинення корупційних діянь в законодавстві України передбачено застосування адміністративної, кримінальної, цивільно-правової, трудової та матеріальної відповідальності. Зокрема Закон України "Про боротьбу з корупцією" передбачає застосуєтосування адміністративної відповідальність у вигляді штрафу за:

- порушення *спеціальних обмежень*, встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави;

- нежиття заходів щодо боротьби з корупцією керівниками міністерств і відомств, державних підприємств, установ та організацій чи їх структурних підрозділів у разі виявлення чи отримання інформації про вчинення підлєглим корупційного діяння або порушення спеціальних обмежень, а також нежиття заходів до припинення таких діянь та негайного повідомлення про їх вчинення до спеціально уповноважених державних органів;

- умисне невиконання своїх обов'язків по боротьбі з корупцією, а саме за умисне нескладення або невчасне складення протоколу про вчинення корупційного діяння чи іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, за наявності для цього підстав, або умисне неподання до суду протоколу про вчинення корупційного діяння чи іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, особою, на яку покладено ці обов'язки.

Підстави і порядок адміністративного провадження у справах про корупційні діяння або інші правопорушення, пов'язані з корупцією, а також виконання постанов про накладення адміністративних стягнень визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення, за винятком положень встановлених Законом України "Про боротьбу з корупцією".

Усунення наслідків корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією:

- відшкодування збитків

Збитки, заподіяні державі, підприємству, установі, організації незаконним використанням приміщень, засобів транспорту і зв'язку, іншого державного майна або коштів, підлягають